

природне середовище. Розглянувши та проаналізувавши різноманітні підходи до оцінки різних видів ефекту інноваційної діяльності можна зробити висновок, що методи і форми такої оцінки постійно вдосконалюються, збільшується кількість і якість критеріїв такої оцінки, підвищується ступінь оцінки кожного окремо взятого виду ефекту. Разом з тим, для більш тісної взаємодії та практичної направленості наукових досліджень, державними органами було розроблено досить чіткі та формалізовані вимоги до розробки відповідних інноваційних програм і проектів, яких необхідно дотримуватись для їх практичної реалізації, особливо у випадку одержання державних гарантій та кредитів.

Література

1. Скалюк Р.В. Ефекти та ефективність інноваційної діяльності промислових підприємств / Р.В. Скалюк, О.В. Декалюк // Вісник Хмельницького національного університету.–2009.–№ 1.– С.149–154.
2. Лисенко Л.А. Підхід до оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства / Л.А. Лисенко // Науково-технічний збірник.– 2007.–№ 78.– С.42–46.
3. Порядок конкурсного відбору інноваційних та інвестиційних проектів для надання кредитів на їх реалізацію за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті на 2007 рік – Наказ Державного агентства України з інвестицій та інновацій від 3 травня 2007 р. № 33 // Урядовий кур'єр.– 28.03.2007. – № 55.
4. Про затвердження порядку формування і використання коштів державної інноваційної фінансово-кредитної установи – Наказ Державного агентства України з інвестицій та інновацій від 23.10.2008 №88 // Офіційний вісник України 28.11.2008.–№ 88.
5. Порядок конкурсного відбору проектів для надання кредитів або гарантій, в тому числі державних, на їх виконання – Рішення дирекції ДІФКУ від 31 липня 2009 року № 2 // Офіційний вісник України .–21.09.2009 р. № 63.

Рецензент канд. екон. наук, професор Г.Е. Мошук

330.354:330.322.011

*Гуменна О.В., к.е.н., доцент,
Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ*

**РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
В МЕХАНІЗМІ САМОРОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**

Будь-яке суспільство прагне до економічного зростання, до повної зайнятості та стійкого рівня цін, а також до інших показників, які характеризують стан економіки і визначають рівень добробуту населення. Проте загальновідомо, що економічне зростання не є безперервним та рівномірним. Ринкова економіка періодично зазнає економічних криз. Особливе значення має вивчення причин, що впливають на виникнення та загострення кризових проявів. Знаючи ці причини, суспільство може впливати на ступінь їх вияву, уповільнювати та прискорювати ці процеси, розробляти систему заходів щодо соціального захисту населення у цей період. У різний час економісти створювали теорії, які пояснювали причини виникнення економічних циклів і найбільшої ділової активності. За деякими концепціями, це пов'язується з необхідністю впровадження науково-технічних досягнень. Інакше кажучи, стверджується, що технічні нововведення значно впливають на інвестиції та споживчі витрати, а відповідно і на виробництво, зайнятість та рівень цін. Проте оскільки вони виникають нерегулярно, це призводить до нестабільності ділової активності [11, с. 477].

Загальновизнаним основоположником загальної теорії інновацій вважається Й. Шумпетер. Крім того, він вважав інновації одним з найважливіших чинників економічного зростання та розвитку економіки [9]. Однак вперше ця ідея була викладена відомим вітчизняним економістом Туган-Барановським М.І., який вважав, що економічні кризи спричинюються технологічною вичерпаністю діючих виробництв, коли інвесторам стає невигідним відтворювати старі галузі і відповідні фінансові ресурси, покидаючи ці галузі, нагромаджується у грошовій формі вільного позичкового капіталу, шукаючи собі нове застосування [13, с. 148], тобто інновації стають об'єктом вкладення цього капіталу, зумовлюючи перехід економіки на новий щабель розвитку. Незважаючи на чисельність досліджень, присвячених питанням виникнення економічних криз та інноваційного розвитку економіки, недостатньо дослідженим залишається питання щодо ролі інноваційних процесів в механізмі саморозвитку економіки в сучасних умовах нестабільного середовища та економічної кризи на основі нової інформації.

ИННОВАЦИОННОЕ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ

Метою статті є обґрунтування ролі інноваційних процесів в механізмі розвитку економіки, особливо в сучасних умовах кризових явищ у світовому економічному просторі.

Якщо розглядати будь-яку економічну систему з позицій кібернетики, то вона являє собою систему, що складається з окремих функціональних блоків, в яких відбуваються процеси регулювання і управління, що реалізуються рухом і перетворенням інформації [1, с. 36]. В цьому випадку інформація являє собою, з одного боку, рушійну силу розвитку соціально-економічної системи, а з іншого – джерело невизначеності, а, отже, ризику в економіці. Принципово важливим при цьому є інноваційний характер інформації, яка виступає одночасно і як ресурс, і як результат суспільного виробництва, а тому не може бути повністю передбачуваною.

Слід погодитися з Петраковим М.Я., який вважає нову інформацію "пальним" для розвитку соціально-економічної системи [8]. Ринкове середовище, що має тенденцію до важко передбачуваних змін, постійно висуває нові вимоги до суб'єктів, які існують та взаємодіють в цьому середовищі. Ці вимоги зумовлюють появу інформаційних перешкод, шумів в системі, які надалі стають "...будівельним матеріалом для генерування нової інформації у соціально-економічній системі. Ми маємо постійний фон випадкових збурень, на якому і виникають "соціальні мутації" [8, с. 26]. При цьому під "соціальними мутаціями" автор розуміє механізм генерування нової інформації в суспільних системах. Взагалі, такі "мутації" або зміни в соціально-економічній системі можуть бути спричинені двома групами факторів: екстенсивними та інтенсивними. Ці фактори і визначають тип економічного зростання.

Згідно з економічною теорією екстенсивні фактори зумовлюють розширення масштабів виробництва шляхом додаткового залучення матеріальних, трудових та інших ресурсів на незмінній технічній, кваліфікаційній і т.д. основі. Інтенсивні ж фактори, навпаки, зумовлюють розширення виробництва шляхом якісного поліпшення його функціонуючих факторів та кращого його використання. Важливість інтенсивних факторів економічного зростання полягає в тому, що коли зростання за рахунок залучення додаткових ресурсів стає не вигідним, або коли деякий ресурс вичерпується, то саме тоді виникає необхідність змін – інновацій. Так, вичерпання ресурсів потужності вимагає впровадження нової техніки; виснаження сировинних запасів та погіршення стану довкілля – впровадження нових ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій; нестача фінансових ресурсів та падіння продуктивності праці – розробки та втілення нових економічних методів та організаційних форм господарювання.

Економічне зростання визначається: кількістю та якістю природних і трудових ресурсів (резерви економіки), обсягом основного капіталу, нововведеннями [4, с. 15].

Якщо кількісно співвіднести внесок різних факторів в економічне зростання (табл. 1), то можна зробити висновок, що одним із пріоритетних чинників економічного зростання є підвищення продуктивності праці за рахунок інновацій [4, с. 15].

Таблиця 1

Фактори економічного зростання

Фактори зростання	Питома вага фактора, %
Збільшення затрат праці	32
Підвищення продуктивності праці	68
в тому числі за рахунок:	
нововведень (інновацій)	28
капіталу	19
освіти і профпідготовки	14
економії, зумовленої масштабом виробництва	9
покращення розподілу ресурсів	7
Разом	100

В той же час найменшу питому вагу займає покращення розподілу ресурсів, що свідчить про зменшення ролі традиційних ресурсів в економічному зростанні.

Інноваційний тип розвитку характеризується перенесенням акценту з науково-технічних рішень на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів розвитку – створення технопарків, технополісів, проведення політики ресурсозбереження, інтелектуалізації всієї виробничої діяльності. Необхідність технологічних змін, або переходу від одного шабля розвитку цивілізації до іншого, була обґрунтована в інноваційній теорії Й. Шумпетера, який зазначав, що

розвиток будь-якої соціально-економічної системи задається поняттям "здійснення нових комбінацій", тобто інновацій [9, с.159]. Свою теорію економічного зростання Й. Шумпетер протиставив теорії економічного росту Дж.фон Неймана, який взагалі не враховував технічний прогрес як фактор економічного розвитку. Потім з'явилися теорії розвитку Калецкі, дослідження Шмуклера, які повністю визнали факт значного впливу технічних змін на економічне зростання. Теорію Й. Шумпетера прийняли такі видатні економісти, як Самуельсон, Тінберген, Форрестер, Мандель [4, с. 10]. Відзначимо, що надалі погляди Шумпетера знайшли своє відображення і в теорії "довгих хвиль" Кондратьєва тривалістю 45–60 рр. [5]. Однак останній більше зосереджувався на фіксації точних часових фаз цієї хвилі, а не на дослідженні самого процесу еволюційного розвитку сучасної цивілізаційної системи та його чинників, серед яких головним є технологічний [3, с. 4].

На сьогодні загальносвітова тенденція полягає в швидких та радикальних змінах, що пов'язані з глобальним ростом нововведень в галузі технологій виробництва. Отже, світовий економічний розвиток перейшов на більш високий щабель розвитку – в постіндустріальну, інформаційну епоху [4, с.4].

Нова модель економічного зростання, що ґрунтується на інноваційному типі розвитку, передбачає зміну самого поняття науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку. З'являються нові пріоритети: добробут, інтелектуалізація виробничої діяльності, використання високих і інформаційних технологій, екологічність, ресурсо– та енергозберігання. Ця модель потребує нової фінансово-кредитної політики, ефективного стимулювання інновацій, розвитку наукомістких та скорочення природо–експлуатуючих галузей – на макрорівні; зміни типу підприємницької діяльності, активного залучення до виробництва дрібного та середнього приватного бізнесу – на мікрорівні. Характерною ознакою нової моделі економічного розвитку є активізація венчурного підприємництва, залучення ризикового капіталу до фінансування інноваційного бізнесу [6, с. 6].

В табл. 2 наведено статистичні дані щодо обсягу науково-технічних робіт, виконаних в різних сферах економіки протягом 1996–2008 рр. [12].

Таблиця 2

Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні, млн.грн.

Роки	Всього, у фактичних цінах	У тому числі				Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	розробки	науково-технічні послуги	
1996	1111,7	140,6	321,6	606,9	42,6	1,36
1997	1263,4	188,5	309,2	693,7	72,0	1,35
1998	1269,0	205,5	297,5	682,8	83,2	1,24
1999	1578,2	220,5	330,4	918,6	108,7	1,21
2000	1978,4	266,6	436,7	1106,3	168,8	1,16
2001	2275,0	353,3	304,9	1317,2	299,6	1,11
2002	2496,8	424,9	343,6	1386,6	341,7	1,11
2003	3319,8	491,2	429,8	1900,2	498,6	1,24
2004	4112,4	629,7	573,7	2214,0	695,0	1,19
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,09
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	0,98
2007	6700,7	1504,0	1132,6	3303,1	761,0	0,93
2008	8538,9	1927,4	1545,7	4088,2	977,7	0,90

Як видно з табл. 2, обсяг науково-технічних робіт, виконаних протягом 1999–2008 рр. в Україні, збільшився майже в 8 разів. В той же час питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП зменшилась на 33,8%. Серед виконаних наукових та науково-технічних робіт найбільшу частку – майже 50% – займали теоретичні розробки. Однак це не означає, що ці розробки знайшли своє відображення у виробництві, оскільки сьогодні ланцюжок "наука – виробництво" розірваний, тобто не існує ефективного механізму впровадження науково-технічних розробок у виробництво. Це зумовлено низкою соціально-економічних, екологічних, політичних та інших проблем, що заважають формуванню в Україні добре налагодженого механізму створення і використання науково-технічних розробок [2, с. 12].

В той же час в українській економіці криється величезний потенціал для значного економічного зростання (природний, ресурсний, трудовий, інтелектуальний та ін.), але він не використовується повною мірою. Значно це зумовлено якраз відсутністю ефективного механізму

реалізації інноваційного потенціалу. Зниження обсягів державного фінансування науково-дослідних робіт в роки розбудови незалежної держави призвело до ослаблення традиційних підприємств інноваційного сектору економіки – науково-дослідних та проектно-технологічних інститутів, конструкторських бюро та лабораторій вищих навчальних закладів.

Новостворені альтернативні інноваційні структури (невеликі науково-технічні, науково-виробничі, проектні фірми, інженерні центри тощо) в умовах скорочення платоспроможного попиту на інноваційну продукцію і низької інвестиційної активності мають фінансові та організаційні труднощі, що гальмують їх діяльність. Венчурне підприємництво, яке в повоєнний період в США та країнах Західної Європи було одним з головних факторів бурхливого розвитку галузей високих технологій, в Україні знаходиться лише на стадії становлення. На погляд більшості вітчизняних дослідників [3, 4, 10], для виходу з кризи необхідно змінити технологічну парадигму і перейти до інноваційного характеру науково-технологічного розвитку.

Ключовий фактор такої парадигми – це нові технології та засоби виробництва, які впливають на зміну структури витрат, зменшують відносну вартість одиниці корисного ефекту, створюють нові продукти, які мають значне поширення на ринку, покращують якість традиційних продуктів [3, с. 4].

В процесі еволюції економічної системи зростає інерційне тяжіння до стабільності соціальних інститутів, яка є ознакою традиційної економіки та вимогою безпеки її існування. Тому динаміка змін (у т.ч. структурних) стає джерелом протиріч між інноваційною і традиційною економіками. Трансформаційні зміни є природними для інноваційної економіки, однак далеко не завжди прийнятними для усталеного комплексу традиційних відносин [7, с. 133].

Внаслідок повного або часткового вичерпання потенціалу розвитку на традиційній основі, національна економіка в певні періоди, які вважаються економічними кризами, закономірно слабшає, зменшуючи опір змінам, що полегшує її інноваційне реформування. Це є наслідком фундаментальної властивості традиційного капіталу з часом знижувати граничну продуктивність і втрачати на цій основі, разом з іншими якостями, потенціал опору змінам. Неможливість уникнути такої перспективи обумовлює неминучість структурних змін економіки на інноваційній основі для забезпечення стабільності в нових умовах. Інновація вносить в традиційну економіку потенціал зростання та опору новим реформам, який з часом поступово знижується в міру перетворення колишніх інновацій вже на звичні споживачу, традиційні продукти. Тоді традиційна економіка знову стає чутливою до нових інновацій і весь процес циклічно повторюється. Будь-яка економічна система постійно функціонує в динаміці в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Іноді таке нестабільне середовище руйнує не лише економічну систему, а й гуманітарно-соціальну складову суспільства. Через це стає важко досягти кінцевої мети перетворень – формування інноваційного технологічного й ресурсного укладів, оскільки необхідні ресурси можуть бути знищені кризою.

Схожу ситуацію ми на сьогодні спостерігаємо в Україні. Утримати темпи зростання економіки після вичерпання потенціалу посткризового відновлення неможливо лише на інвестиційній основі приросту капіталовкладень без структурної перебудови, тобто без переорієнтації на галузі, що збільшують граничну продуктивність капіталу – інноваційні галузі, які в кінцевому рахунку зумовлюють конкурентоспроможність економіки. Переведенню української економіки на інноваційний, а не лише інвестиційний, шлях розвитку не існує альтернативи в стратегічній перспективі. На сьогодні необхідно спрямувати зусилля на збереження і відновлення інноваційного потенціалу країни та розробку ефективних шляхів впровадження науково-технічних розробок у виробництво на основі стимулювання створення і функціонування підприємств інноваційного сектору, оскільки без урахування ролі інноваційних процесів в економічному зростанні вихід вітчизняної економіки з кризи та забезпечення її конкурентоспроможності є неможливими.

Література

1. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: навч. посіб. / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
2. Жуков В.А. Нові форми розвитку науково-технологічного комплексу України та їх вплив на її соціально-економічний стан / В.А. Жуков // Проблеми науки. – 2001. – №10. – С.12–27.
3. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення : Наукова доповідь / За ред. проф. В.П. Александрової. – К.: Ін-т ек. прогнозування НАН України, 2002. – 77 с.
4. Ковалёв Г.Д. Основы инновационного менеджмента : [учебник] / Г.Д. Ковалев / Под ред. проф. В.А. Швандара. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 1999. – 208 с.
5. Кондратьев М. Проблемы экономической динамики / М. Кондратьев. – М.: Экономика, 1989. – 325 с.
6. Лапко О.О. Державне регулювання інноваційної діяльності: економічний механізм і його вдосконалення / О.О. Лапко // Автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. док-ра екон. наук. – К., 2000. – 23 с.

7. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / [І.П. Макаренко, П.М. Копка, О.Г. Рогожин, В.П. Кузьменко] / За ред. І.П. Макаренка. – К.: Інститут проблем нац. безпеки, 2007. – 520 с.
8. Петраков Н.Я. Русская рулетка: экономический эксперимент ценою 150 миллионов жизней / Н.Я. Петраков. – М.: Экономика, 1998. – 286 с.
9. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 454 с.
10. Яковенко В.Б. Введение в инновационные технологии / В.Б. Яковенко. – К.: Изд-во Европейского университета финансов, информационных систем, менеджмента и бизнеса, 1999. – 67 с.
11. Основи економічної теорії: [Електронний ресурс] / [А.А. Чухно, П.С. Єщенко, Г.Н. Климко та ін.]; За ред. А.А. Чухна. – К.: Вища шк., 2001. – 606 с. – Режим доступу: <http://www.library.if.ua/book/61/4409.html>
12. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Туган-Барановский М.И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии. / М.И. Туган-Барановский. – 2-е перераб. изд. – СПб., 1900. – Переиздание: К.: Научная мысль, 2004. – 367 с.

Рецензент доктор техн. наук, профессор С.С. Гаркавенко

339.13:330.341.1.003.2

*Ломаченко Т.И., к.э.н., доцент, докторант,
Институт аграрной экономики
Украинской академии аграрных наук, г. Киев*

ФИНАНСОВЫЕ ИСТОЧНИКИ АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОГО РЫНКА ТОВАРОВ И УСЛУГ

Сельское хозяйство как одно из специфических, немонопольных и незащищенных отраслей, учитывая его особенное назначение и роль в обеспечении благосостояния населения и продовольственной безопасности страны, требует взвешенной государственной политики протекционизма и поддержки. В связи с этим серьезно изменяются степень и формы государственного участия в инновационном процессе. Государственная поддержка науки и инноваций трансформируется во всеобъемлющий комплекс мер по обеспечению целостности и устойчивости инновационного организма. Государственные структуры вырабатывают все более мощные стимулы для консолидации усилий различных секторов экономики и общества на реализации национальных инновационных стратегий, создании и практическом использовании новых эффективных технологий. Государственные организации и учреждения становятся неотъемлемыми звеньями ускоряющихся научно – инновационных циклов. Теоретические проблемы влияния государственного бюджета на экономические процессы, а также вопросы реформирования бюджетно – налоговой системы Украины отражены в исследованиях многих ученых. Так, Демьяненко М.Я., Иванова Ф.В. считают, что «підтримка аграрного сектору економіки України як важливий механізм реалізації державної аграрної політики повинна базуватися на створенні економічних, правових, організаційних, соціальних та інших умов, які б сприяли досягненню фінансової стабільності сільськогосподарських підприємств, підвищенню продовольчої безпеки країни, створенню належних умов праці та проживання на селі, забезпечували б галузь необхідними матеріальними й фінансовими ресурсами для розширеного виробництва» [1, с. 5]. Саблук П.Т., Демьяненко М.Я. утверждают, что «провідна роль у формуванні власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств належить державній фінансовій підтримці, зокрема в напрямках, які сприяють залученню у галузь кредиторів та інших запозичень, необхідних для здійснення розширеного відтворення, і, насамперед, технічного й технологічного переозброєння – основи забезпечення конкурентоспроможного виробництва» [2, с. 127]. Лайко П.А., Бабієнко М.Ф., Кулаєць М.М., Музика П.М., Витвицька О.Д., Лайко Г.П., Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А. отмечают, что: «главным недостатком расходной части бюджета является то, что формирование и выполнение объемов бюджетных расходов в подавляющем большинстве осуществляется без надлежащего учета возможностей экономики. Это приводит к структурной разбалансированности финансов государства, значительных (скрытых и именуемых) дефицитов бюджета» [3, с. 102]. Однако, процессу аккумуляции финансовых ресурсов для реализации стратегии инновационного развития экономики не было уделено должного внимания.

Целью статьи является определение основных источников финансирования инноваций на стадиях: создания, освоения, внедрения и реализации.